
Razprave

Marko Štepec

Strah pred židovskim naseljevanjem Poročanje slovenskih časopisov o priseljevanju Židov v drugi polovici 19. stoletja*

Novice so julija 1865 poročale o zasedanju seje mestnega odbora oziroma o seji trgovsko obrtne zbornice, na kateri je J. N. Horak postavil vprašanje v zvezi z židovskim kramarstvom in naseljevanjem: "Kako je to, da čedalje več judov kramari po naši deželi?" Ob tem je izrazil bojazen, da bo "kupčija" na Kranjskem prešla popolnoma v židovske roke, če bo šlo tako naprej. Novice so v svojem poročilu s seje navedle nekaj "zgodovinskih argumentov" proti bivanju Židov na Kranjskem, namreč da si je Kranjska dežela pravico, da "Jud, razen sejma, ne sme bivati na Kranjskem, leta 1515 kupila od cesarja z dragim denarjem" in da "nobena deželna postava še ni ovrgla te prepovedi". Zapis je služil kot poziv deželni vladi, da "ukaže c. k. policiji, da - razen v času sejma - odpravi judovske barantače iz Ljubljane". Horakov predlog o omejitvi židovskega krošnjarjenja in naseljevanja, ki so ga podpirali tudi ostali slovenski zastopniki, so Novice pospremile s komentarjem, da bi bila "res nadloga velika, ako se jud vgnjezdi v našo deželo".¹ V drugi polovici šestdesetih let 19. stoletja se v časopisih pojavijo opozorila v zvezi z naseljevanjem Židov, ki so bila vezana na določene zakonske spremembe, ki so izenačevale državljsanske pravice in s tem omogočale židovsko naseljevanje. Junija 1868 je dopisnik iz Haloz poslal v Slovenski narod članek z naslovom "Židovi se selijo na slovensko Štajersko". V dopisu je novo državno zakonodajo, predvsem šesti člen državnega zakona o splošnih pravicah, sprejetega decembra 1867, označil kot povod in vzrok za neprijetno dejstvo, da "se počinjajo kazati in pripravljati, kakor jeseni črni kavrani, ter naseljevati židovi na slovenskem Štajerskem". V članku je tudi zapisal, da "ljudstvo v skrbi pravi, da ne bode nič več dobrega na svetu, če se že židovi nastanjajo med nami ter otožno poprašuje po pomočkih s kterimi, bi se dala zabraniti ta kazen". Zapis je zanimiv, ker skuša avtor v nekaj točkah povzeti, zakaj Slovenci tistega časa ne marajo Židov. Kot glavne razloge navede njihovo oduševanje in splošno škodljivost za razvoj naroda, med katerega se nasele. Kot pomemben argument proti židovski naselitvi mu

---

* Prispevek je prirejen odlomek iz magistrske naloge "Slovenski antisemitizem 1861 - 1895", Ljubljana 1994.

¹ Novice XXIII, 19.7. 1865, št. 29. Glej J. K. Podgorjanski: Judje na Kranjskem. Zbornik slovenske matice, 8. zv., Ljubljana 1906, str. 149. O usodi Horakovega predloga in o obravnavi pravnega odseka glej V. Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane. Ljubljana 1992, str. 55-56.

služi tudi po njegovem nikoli preklicana in z dragim denarjem kupljena pravica do izгона Židov in prepoved njihove naselitve. Svoj ogorčeni zapis konča z besedami: "Židove ste učinili ravnopravne, 18 milijonov Slovanov pa ne."² V novi, preveč tolerantni zakonodaji išče krivdo za naseljevanje Židov na Kranjskem tudi pisec članka "Judje v Ljubljani naseljeni". V zapisu beremo, da je "dozdaj bila Kranjska s starimi postavami zavarovana pred ljudmi, ki so kakor znano izvrstni sesavci novčne krvi med narodi. Duh časa je te postave ovrgel in zdaj se mogo judje tudi po Kranjskem naseliti." V nadaljevanju tudi zveemo za konkretne primere. V Ljubljani naj bi se "utaborilo društvo treh Izraelovih sinov, v Martinčičevi hiši na Dunajski cesti," z namenom trgovanja z zemljiškimi pridelki in kožami. Pisec upa, da je "dan danes domač trgovec že toliko razvit, da upamo, da konkurenca židovska ne bode kvarna".³ Konkurenca je zelo pomemben razlog za strah in zavračanje Židov. Tako se ljubljanski trgovci in obrtniki večkrat pritožujejo občinskemu svetu zaradi konkurence krošnjarjev. Nikakor pa strah pred konkurenco ni edini in najpomembnejši razlog za zavračanje Židov, saj je konkurenca glede na število židovskih trgovcev in krošnjarjev zelo majhna in v praksi ne ogroža domačih trgovcev. Strah pred židovsko trgovino in blagom je treba brati na simbolni ravni. Žid namreč simbolizira sodobni kapitalizem in vdor industrijskega blaga. V strahu pred Židi je močno prisotna bojazen pred prihajajočimi novimi časi, ki rušijo tradicionalno vrednostno in kmečko gospodarsko strukturo in znanilci teh novih časov so tudi različni prinašalci industrijskega blaga v slovenske dežele. To seveda niso le Židje, ampak je s pojmom žid slovenski tisk zajel vso prihajajočo 'grozo' napredka, ki je zajela evropske države, vključujoč tudi Avstro-Ogrsko. Časopisi redno in vestno spremljajo in preštevacjo prihode Židov v deželo. Pišejo o različnih krošnjarih, svarijo pred židovskimi sleparji in celo židovskimi zbiralci las.⁴ Vse do konca obravnavanega obdobja v časopisnih člankih srečujemo nezadovoljstvo z zakonodajo, ki dovoljuje Židom naseljevanje in pri tem se pisci občasno spominjajo "drage kupnine", ki so jo prebivalci plačali, da se rešijo Židov oziroma, kot pravi Slovenski narod za prebivalce Štajerske, ki so jo plačali "za osvobojenje od izraelstva."⁵ Slovenski narod je marca 1873 objavil statistiko naseljevanja Židov v Avstriji v obdobju 1830 do 1869 in ugotovil, "da je glede na vse narode še najmanj židov med nami Slovenci naseljenih."⁶ Leta 1882 je Slovenec kot svarilo pred Židi objavil primerjalno statistiko o povečanju števila Židov med leti 1869 in 1880. Za Kranjsko je zapisal, da "ima izmed vseh dežel najmanj judov in se sme zarad tega najsrečnejša imenovati."⁷ Ob tem velja dodati, da je natančno preštevanje evropskih Židov ena od posledic antisemitizma. Druga polovica 19. stoletja je

² Slovenski narod I, 4.6. 1868, št. 27.

³ Slovenski narod IV, 5.8. 1871, št. 90.

⁴ Maja 1871 je Slovenski narod poročal, da so "Židovi začeli oblezovati naše pokrajine in skupovati ženske lase." Slovenski narod IV, 20.5. 1871, št. 58.

⁵ Slovenski narod V, 28.5. 1872, št. 60.

⁶ Slovenski narod VI, 13.3. 1873, št. 60.

⁷ Slovehec X, 12.1. 1882, št. 4.

čas, ko statistični podatki, štetja in razvrščanja prebivalcev prihajajo vse bolj do veljave. Časopisi pišejo o številu Židov v Evropi, Avstro-Ogrski, o njihovem širjenju med Slovani in Slovenci. Pogosti so zapisi o številu Židov v posameznih ustanovah, v vojski, šolah in drugje. Posebna pozornost se posveča številu otrok. Časopisi so prepričani, da povečevanje židovskega prebivalstva običajno presega rast ostalega prebivalstva. Po trditvah Slovenskega naroda naj bi bile "Judinje za 50 % rodnejše nego naše žene."⁸ V svoji razpravi o židovstvu iz leta 1886 je Josip Apih problematiki židovskega širjenja namenil posebno poglavje, ki ga je naslovil "Razmnožba Židov". V prvem stavku poglavja je zapisal, da se "Židovstvo vedno, neprenehoma in hitro množi." Po njegovem je "glavni razlog židovskemu narastaju" treba iskati v "statistično dokazani židovski razplodnosti, ki se ima tudi prištevati plemenskim svojstvom Židovstva." Za slovenske dežele je zapisal, da je "v naših slovenskih pokrajinah absolutno malo Židov, a narastaj je vendar jako pomenljiv." Po njegovih podatkih naj bi se v 50 letih število Židov na Kranjskem in Koroškem povečalo s 7 (leta 1830) na 210 (leta 1880). V istem letu naj bi bilo na Štajerskem 1782 Židov. V odstotkih naj bi od leta 1869 do leta 1880 naraslo število Židov na Primorskem za 3,8 %, v tržaški okolici za 231,2 %, na spodnjem Štajerskem za 91,8 %, na slovenskem Koroškem za 372,7 %, na Kranjskem za 122,7 % in v Ljubljani za 537,5 %. Po J. Apihu so te številke zgovornejše od dolgih razprav.⁹ Odmev statističnih podatkov najdemo tudi v Vošnjakovih spominih, ki je v zvezi z Židi v Galiciji zapisal, da je "že skoro vsak peti človek židovske rase in so že cela mesta požidovljena."¹⁰ Za zapise, ki se ukvarjajo s številčnimi primerjavami in statističnimi podatki, lahko rečemo, da od konca sedemdesetih let do zaključka obravnavanega obdobja v njih raste nestrpnost. Pri tem velja omeniti Podgornikov Slovanski svet, ki od konca osemdesetih let skrbno spremlja vsako številčno spremembo in selitev Židov in jo v skladu s svojim rasno obarvanim antisemitizmom tudi komentira.

V zvezi s prihodi Židov v slovenske dežele je zanimiv dopis iz "Slatenskih topic" na Štajerskem, ki poroča o vplivu "borznega kraha" leta 1873 na turistična potovanja Židov. "Neusmiljeni krah je židovom peruti pristrigel tako, da jih menda niti peti del nij mimo drugih let. Drugih gostov pa dosedaj tudi jako pomanjkuje," je o pomanjkanju turistov zabeležil Slovenski narod.¹¹ Gospodarsko krizo in borzni zlom so časopisi razumeli kot zlom iluzije napredka, ki je bil grajen na trhlih temeljih židovske morale in sleparstva. Slovenski narod je pisal, da se je namesto blišča liberalnega napredka in dosežkov pokazala "velika bolezen našega materijalističnega stoletja, v katerem je borza postala bog, denar predmet kulture in težnja po hitrem bogatenju splošna manira."¹² Vzroke za borzni zlom in krizo so časopisi iskali v lažni materialni in ideološki podlagi hitrega napredka,

⁸ Slovenski narod IX, 9.5. 1876, št. 106.

⁹ Josip Apih: Židovstvo. Letopis matice slovenske 1886, str. 51 - 58.

¹⁰ Josip Vošnjak: Spomini. Ljubljana 1982, str. 43.

¹¹ Slovenski narod VI, 4.7. 1873, št. 151.

¹² Slovenski narod VI, 25.5. 1873, št. 119.

katerega nosilci naj bi bili Židje. "Z njihovo pomočjo", je zapisal Slovenec, "se je pričela tudi na gospodarskem polju tista strašna sleparija, ki je zakrivila lanski borzni krah ter na beraško palico spravila neštevilno družin."¹³ Židovsko krivdo so v očeh javnega mnenja potrjevale različne afere, kot je bila tako imenovana afera Offenheim, ki je kar nekaj časa polnila tudi stolpce slovenskih časopisov. Kriza je na drugi strani vplivala na povečanje števila židovskih kramarjev in drugih Židov, ki naj bi iskali dobiček v slovenskih deželah. Slovenec je v zvezi s tem poročal, da se v "Ljubljano po večkrat za kak mesec priklati kak tak tič, ki pa potem zopet odleti, ko je nekaj lahkovernih revežev oskubil. Zdaj je teh tičev polno v Ljubljani in Slovenski narod jih priporoča na svoji zadnji strani."¹⁴ V poročilu o naselitvi Žida v Središču pod naslovom "Siten Jud" je Slovenski narod zabeležil misel, ki bi lahko bila skupno sporočilo vseh tovrstnih zapisov, namreč da "teh gostov mi na Slovenskem nismo nič kaj veseli. Vidimo, kako ti ljudje drugod ljudstvo grdo oskubujejo."¹⁵ Julija 1882 se je Slovenec zopet spomnil odkupnine, ki je Kranjsko v preteklosti reševala pred Židi, in zapisal, da se je "naša dežela odkupila za precejšnjo svoto, ko je pa liberalizem ali bolje judovstvo v roke dobilo vso moč, se je ta pravica deželi naši meni nič tebi nič zopet konfiscirala." Slovenec je prepričan, da "to ne gre" in da je treba poslance opozoriti "na to stvar", saj "kdo kaj kupi in plača ima tudi pravico do kupljene reči" oziroma če se "kupčija podere", se mora kupnina vrniti. Pisec seveda dodaja, "da nam je veliko ljubše, ako pogodba kupna ostane veljavna in gotovo bodo naši ljudje prejšnji vsoti prav radi še kaj dodali, samo da nam judje ne bodo silili v deželo."¹⁶ Maja 1883 je Slovenec poročal o prvem "judu v javni službi v Ljubljani". Mišljen je bil "pomožni zdravnik" v ljubljanski bolnišnici. Slovenec je ob tem zapisal na račun deželnega odbora, odgovornega za zaposlitev, da je "tedaj še tega bilo treba, da se gospodje deželni odborniki pokažejo v svojem popolnem nasprotju z vernim katoliškim narodom."¹⁷ V deželnem odboru je med drugimi bil takrat tudi dr. Dragotin Dežman, ki že sicer med Slovenci ni bil na najboljšem glasu. Leto kasneje je Slovenski narod poročal o "prvem židu hišnem posestniku v Ljubljani", ki naj bi kupil hišo od tiskarja Bamberga na Dunajski cesti za 55.000 goldinarjev. Še isti mesec je Slovenski narod v članku z naslovom "Protisemitizem" poročal, da se je na sestanku zbralo "40 veljavnih meščanov iz trgovskih in obrtnih krogov" in da so razpravljali o tem, "kako omejiti in preprečiti nadaljna razširjevanja židov v Ljubljani, kako odvrniti pretečo semitsko konkurenco." Slovenski narod je ob tem dodal, da ga veseli, "da se je vzela ta zadeva v roke, še bolj nas veseli sprejeti sklep o prodajalnicah in zbuja v nas željo, da bi se na pričetem potu složno in vztrajno napredovalo."¹⁸ Marca 1889 je Slovenski narod

¹³ Slovenec II, 14.11. 1874, št. 135.

¹⁴ Slovenec III, 23.12. 1875, št. 150.

¹⁵ Slovenski narod VIII, 13.7. 1875, št. 156.

¹⁶ Slovenec X, 11.7. 1882, št. 76.

¹⁷ Slovenec XI, 12.5. 1883, št. 56.

¹⁸ Slovenski narod XVII, 30.7. 1884, št. 174.

v prispevku z več nadaljevanji pod naslovom "Judovska popačenost" zapisal, "da naša domovina slovenska ni še mnogo poplavljenjena z judovskim življem. Vendar pa s tem ne pravimo, da so nam ti kar jih imamo Judov, bili kdaj dobro došli gostje. Slovenec se je tega mrčesa branil vselej in povsod, kjer se je mogel." Pisec tudi v tem primeru dodaja, da so "slovenski in nemški trgovci na Kranjskem zadovoljni in iz svojega nagiba plačali 5000 cekinov samo za to, da nobeden Jud ni smel bivati dalj časa v Ljubljani, nego samo 48 ur. Branili so se torej Judov, kakor se še danes branimo Ciganov."¹⁹

Židje so bili pogosto tarča posmeha slovenskih humorističnih listov. V ilustracijo navajam šalo v zvezi z naseljevanjem Židov v Ljubljani, ki jo je objavil Brus. Šala govori o razliki med Izraelci v puščavi in Izraelci v Ljubljani. Ena od razlik je bila tudi ta, da "so Izraelci v puščavi imeli samo jednega Mojzesa, Ljubljana pa ima dva - enega na Dunajski cesti in drugega v Židovski ulici".²⁰

Posebno pozornost je židovskemu naseljevanju posvečal Podgornikov Slovanski svet, ki je začel izhajati leta 1888. Časnik je pogosto opozarjal na škodljivost židovskega naseljevanja iz gospodarskih, moralnih in socialnih razlogov. Posebej je svaril pred naseljevanjem Židov na slovanskih ozemljih in še posebej med Slovenci. Slovanski svet je večkrat opozarjal na naseljevanje Židov na Štajerskem. Oktobra 1890 je poročal o "znani trgovski firmi Ujlaky Hirschler & Sohn, da je kupila pred nedavnim obširno kmečko posestvo poleg postaje Ribnica - Brezje na koroški železnici." Razlog za nakup naj bi bilo širjenje antisemitskega gibanja na Ogrskem. Slovanski svet je to komentiral z besedami, da naj bi slovenska zemlja "torej bila nekoč še v zavetje sovražnim in preganjanim Židom! Tukaj bo treba povzdigniti v slovenskem časopisju svarilen glas pred takim početjem. Znano namreč je, da v trgovinske zvezi s to tvrdko stoječi kmetje na slovenskem Pohorju lezejo neprestano globje v židovske kremplje."²¹

Leto kasneje je isti pisec v Slovanskem svetu omenjeni firmi posvetil obširnejši članek z naslovom Židje na Slovenskem. V njem piše, da so Židje pridobili trgovino z lesnimi pridelki v Podravju "malone že popolnoma v svoje roke".²² V članku, ki navede nekaj podatkov o Hirschlerjevi želji po nakupu zemljišč in steklarne, tudi beremo, da so bile slovenske dežele doslej še dokaj varne pred Židi, da pa "gorje nam, kedar se nasele Židje med nami v takej množici, kakor med našimi gališkimi in bukovinskimi slovanskimi brati." Slovenca, ki bi bil lastnik zemljišča in tovarne, bi "lahko zarotili naj ne proda Židu, ker pa to ni", bi bilo treba po mnenju Slovanskega sveta poiskati slovenskega podjetnika, ki bi kupil omenjeno zemljišče. Slovanski svet se vpraša, če "imamo jednega takega na celej slovenskej zemlji," in dodaja, da društvo Südmark, ki je očitno eden od interesentov, za "Slovence sedaj še ni preveč nevarno, pa dosti nevarni so Židje ako dobe vsaj nekaj posestev

¹⁹ Slovenski narod XXII, 16.3. 1889, št. 64.

²⁰ Brus I, 1889, št. 2.

²¹ Slovanski svet III, 25.10. 1890, št. 20.

²² Slovanski svet IV, 10.10. 1891, št. 19.

slovenskih v svoje roke.”²³ Trditev, da so Židje najnevarnejši nasprotniki Slovencev, seveda ni nova. Slovanski svet je septembra 1893 ob pisanju Slovenskega naroda o “židovskih mogotcih na Kranjskem” zapisal, da na Gorenjskem “v Št. Anski dolini zabranjuje židovski posestnik celo pot na planine, kajti postavil je table z napisi na nemškem jeziku s katerimi zaprečuje hod na gore in streljanje.” Slovanski svet zadevo “priporoča” kranjskim deželnim poslancem in dodaja, da “kakor ta Žid, postopali so uže in bodo še drugi tujci na Slovenskem, ker ni domačinov ali domačih društev, ki bi pokupovali zemljo in prirodne sile te zemlje.”²⁴

Ne glede na to, da govori o Židu z veliko začetnico, pa pisec ne pove, ali gre res za Žida ali je mišljen le nemški posestnik z “židovskimi lastnostmi.” Na tem mestu velja dodati, da Slovanski svet za razliko od ostalih časopisov besedo Žid vedno piše z veliko začetnico. Biti Žid mu ne pomeni več le pripadnosti veroizpovedi, ampak predvsem raso, pleme s kopico negativnih in skozi zgodovino nespremenljivih lastnosti. Kot dopolnilo navajam nekaj misli iz članka “Židovstvo in Slovani”, ki je bil objavljen julija 1890 v Slovanskem svetu. V njem je Fran Podgornik skušal “pojasniti in izpodbiti slovanstvu na korist” nekaj predsodkov, ki obstajajo med Slovani, “kljub občemu antisemitskemu mišljenju”. Pisec pojasni, da delajo Slovani veliko napako, ko Žide razumejo kot posebno veroizpoved in ne kot pleme. Pri tem naj bi po njegovem sami Židje radi zavajali indogermanske narode s tem, “da se hočejo smatrati ne kot posebno pleme, ampak jedino kot posebno veroizpovedovanje.” Iz tega izhaja po mnenju pisca zmotno prepričanje, da se Žid reši svojih slabih lastnosti, če s krstom postane kristjan. To naj bi nikakor ne držalo, saj “jasno je, da lastnostij židovskega plemena ne more spremeniti nobena vera in da bi se samo slepili, ko bi menili, da s spreobrnjenjem židovskega rodu h krščanstvu bi bila človeška družba kaj na boljšem, kolikor je drugače na škodi zastran dotike in občjenja z židovstvom.” Rasni antisemitizem, torej antisemitizem, ki se opira na spoznanja o rasnih in plemenskih razlikah, je po mnenju Podgornika razsvetljeni antisemitizem, za razliko od večinskega slovanskega, ki izhaja po njegovem še vedno iz napačnega verskega stališča nasproti Židom. V nadaljevanju ne bom navajal lastnosti, ki jih pisec članka pripisuje Židom. V ilustracijo le njegovo mnenje, da Žida spoznaš tako po zunanosti kot po jeziku in duševnih lastnostih, “po slogu in vseh govornih pomočkih, spoznaš ga pa še bolje ne le po glasu ampak po vsem vedenju in kretanju, posebno pa po čustvu in mišljenju, katero se razkriva v moralnem, pravnem in drugih važnih pogledih.” Židje naj bi kvarno vplivali tako na znanost in umetnost kot na jezik in na navade narodov, med katerimi živijo in jih spravljajo pod svoj vpliv.²⁵ Kot zanimivost dodajam, da je Slovanski svet maja 1895 pod naslovom “Židovska nevarnost za Ljubljano” pisal o “anonimnem stavbinskem konzorciju”, ki se je v popotresni Ljubljani ponudil kot kupec stavbišč hišnih

²³ Prav tam.

²⁴ Slovanski svet VI, 25.9. 1893, št. 18.

²⁵ Slovanski svet III, 25.7. 1890, št. 14.

posestnikov, ki so zaradi potresa obubožali. Po mnenju Slovanskega sveta bi morali "naši načelniki resno svariti take obubožane gospodarje pred židovi", ki naj bi želeli služiti na račun nesreče.²⁶

Slovenski časniki tega časa poročajo tudi o naseljevanju Židov zunaj slovenskih dežel. Posebno pozornost posvečajo naseljevanju med Rusi, Čehi, Slovaki in Hrvati. Pri člankih, ki govorijo o naselitvah in nevarnosti naseljevanja, se na eni strani govori o naseljevanju konkretnih Židov v "črnih kaftanih" in z "ukriviljenimi nosovi", na drugi strani pa o prisotnosti in vplivu Židov v metaforičnem, prenesenem pomenu: vpliv tujega kapitala, tujih - torej sodobnih navad in podobno. Pogostokrat se vse skupaj prepleta.

Zelo pogosto je v tisku prisoten strah pred prodiranjem židovskega kapitala in vpliva. Augusta 1870 je na primer Slovenski narod razmišljal o prodaji in podcenjevanju državnih posestev v Idriji. Svoje razmišljanje je zaključil z opozorilom oziroma z izraženim strahom, da "bo čez nekoliko časa kak dunajski žid, kupil Idrijo jako ceno, a posredovalec dobil lepo provizijo."²⁷ V zvezi s prodorom židovskega vpliva je v slovenskem tisku zelo odmevno dogajanje na Češkem. Časopisi pišejo o prodoru židovsko nemškega kapitala in kupovanju veleposesti z namenom pridobivanja vpliva in volilnih glasov. "Prusko židovsko ustavoverno društvo Chabrus, katero se je ustanovilo v namen kupovati zemljišča federalističnih velikoposestnikov in tako dobiti večino glasov pri volitvi za ustavoverne kandidate,"²⁸ kot je o zadevi poročal Slovenski narod, je sprožilo kopicico razmišljanj, kako se ubraniti prehodu zemljišč v tuje roke. Časopisi posvetijo problematiki precejšnjo pozornost in jo, kar je za našo temo posebej zanimivo, izrazito protižidovsko obarvajo. Novice o prodiranju židovsko - nemškega vpliva na Češko so sicer pogostejše, podobni članki o tujem židovskem kapitalu, ki uničuje domače gospodarstvo, pa so precej pogosti tudi za druge slovanske dežele. Tako v dopisih iz "Hrvatskega" pogosto beremo, da "najlepša posestva prehajajo čem dalje bolj iz domačih v tuje roke. Kupci so večji del ali pravi Prusi ali pa judje." Vabljava za različne naložbe je bila tudi Bosna, v katero se je, kot poroča Slovenski narod, "v novejših časih zagnalo toliko ogerskih in nemških judov, da je strah."²⁹ Glede odnosa Slovencev do židovskih kapitalistov je v zvezi z židovskim vplivom na Trboveljsko premogokopno družbo zgovoren Sernecev drobec iz njegovih spominov. Serneč piše, da je francoskemu avtorju knjige Avstrijsko vprašanje (*La question d'Autriche*) poslal pismo, v katerem ga je prosil, naj v Parizu poižve, kdo so lastniki družbe, ki tako zatira Slovence.

²⁶ Slovanski svet VIII, 18.5. 1895, št. 20. Po potresu je Slovanski svet objavil dopis o nekaterih neresnicah, ki so se pojavljale v dunajskih časopisih. Na prvem mestu so seveda omenjeni senzacionalni židovski časopisi, ki naj bi po svoji "umazani navadi" izrabljali tujo nesrečo "v svoj prid, v svoj gšeft". Zaradi različnih "groznih podob" in "izmišljenih historij", ki jih je objavljala *Wiener Illustrierte Zeitung*, je Slovanski svet zapisal, da je "čifut res sličen črvu, ki ima od umazanostij in gnjilobe največ užitka." Slovanski svet VIII, 4.5. 1895, št. 18.

²⁷ Slovenski narod III, 30.8. 1870, št. 100.

²⁸ Slovenski narod V, 19.3. 1872, št. 32.

²⁹ Slovenski narod VI, 10.1.1873, št. 7.

Zatiranje se po Sernecu kaže v tem, da "vsakemu uradniku in pazniku kažočemu slovensko mišljenje odpoveduje službo, gospodarsko občuje kolikor mogoče le z nemškimi tvrdkami in obrtniki" in podobno. Dobil je odgovor, da je večji del glavnice res v "francoskih rokah, ampak v rokah židovskih Francozov." Po tej informaciji je bilo Sernecu vse popolnoma jasno in je opustil "vsak nadaljni poizkus vplivati pri tej družbi na izpremembo njenega postopanja proti slovenskemu prebivalstvu."³⁰

Seveda pa širjenje židovskega vpliva ni bilo zaskrbljujoče le na gospodarskem, ampak tudi na ostalih področjih družbenega življenja. Po nekaterih zapisih sodeč je bila umetnost posebej izpostavljena različnim židovskim vplivom. Umetnost s svojim pomenom za jezik in narodni razvoj nasploh je po mnenju časopisov izredno občutljivo področje, ki ga nikakor ne gre prepustiti Židom in njihovim škodljivim vplivom. Kot židovski vpliv se razume vse pohujšljivo, dekadentno, kičasto in izumetničeno, kar je v nasprotju z domačo umetnostjo in kulturo. Slovenske časopise, predvsem Slovenca, v obravnavanem obdobju židovski vpliv v umetnosti in še posebej v slovenskem gledališču zelo moti. Slovenec o igri "Debora" v Slovenskem gledališču piše: "Ljudska igra Mosenthalova Debora spada v vrsto tistih iger tega pisatelja, v katerih se judovstvo povečuje, sicer ne tako, kakor v nekterih drugih, n.pr. Bergovih, a vendar ima glavno nalogo judinja Debora, ktero je gosp. Podkrajškova igrala z vso demonično strastjo, ki jo ta naloga v sebi ima. Kaj tacega pri nas le redko vidimo."³¹ Omenjeno igro je po pisanju Slovenca publika zelo dobro sprejela. V skladu s tem so bile tudi viharne ovacije. Pripombe pa je Slovenčev kritik imel na besede ob koncu igre, ko "kmetič Jožef pripoveduje, da je bil šel prosit k cesarju Jožefu na Dunaj za juda." Po mnenju kritika bi to lahko mirne duše izpustili: "ker je igra na slovensko Štajersko prestavljena, se nam te besede iz ust slovenskega kmeta nenaravne zde, kajti mi Slovenci ne maramo za jude, če še sami pridejo k nam, tim manj bomo pa zanje prosili, če nam je pred očmi poljska, moravska, češka in ogrska dežela, kjer je vse v rokah judov." Ob tem je tudi dodal, da "je misel, pri nas na odru za jude reklamo delati nesrečna in mi menimo, da bi je občinstvo ne hotelo podpisati. Jud ni prijatelj naše narodnosti, marveč samopriden; bolje da nam je daleč proč."³² Slovenčevi razmisleki o umetnosti pogosto zavračajo tujo sodobno umetnost, ki si hitro pridobi etiketo židovstva. Namesto "tujih pohujšljivih izdelkov" priporoča domača izvirna dela. V kritiki neke "neslane burke" v nemškem gledališču je zaradi šale na račun papeža poročevalec zapisal, da je igralec menda mislil, da je "tam kje med Hotentoti, Judi ali opicami in da mu bode donela obilna hvala za tako bistrournost, pa zmotil se je."³³ Če torej v Ljubljano "židovski duh" nove umetnosti prodira le počasi, pa je Dunaj že popolnoma "izgubljen". Z umetnostjo na Dunaju se veliko ukvarjajo slovenski pisatelji. Tako v pismih z Dunaja, o

³⁰ Josip Sernec: Spomini. Ljubljana 1927, str. 59.

³¹ Slovenec II, 23.4. 1874, št. 47.

³² Slovenec II, 23.4. 1874, št. 47.

³³ Slovenec V, 29.11. 1877, št. 134.

gledališčih oziroma gledališču Carltheater v Leopoldovem predmestju, piše Josip Jurčič, da "ogromen del poslušalstva, da ne rečem večina, daje tu judovski element". V istem odlomku tudi doda, da se "izprijeni in nagnit okus širi od teh gledališč tudi v provincije."³⁴

Da so bili Židi s svojo neizvirnostjo in plehkostjo škodljivi za umetnost, je bil prepričan marsikdo, ki je pisal o estetskih vprašanjih. V zvezi z židovsko umetnostjo bi veljalo dodati, da je leta 1870 Josip Stritar v članku o estetiki zapisal, da se ne da govoriti o "poganskem in kristjanskem znanstvu, o katoliški astronomiji, protestantski geografiji, o judovski matematiki itd."³⁵ Verjetno je bil Stritar v tem prepričanju precej osamljen, čeprav seveda tudi sam ni bil naklonjen Židom, kar dokazujejo različni protizidovsko obarvani zapisi izpod njegovega peresa. V Popotnih pismih je na primer zapisal, da Židov "kar živih videti ne morem" in še nekaj misli o tem, da je "vse judovsko pleme kakoršno je, največja nevarnost, ki preti nam in omiki, kakoršno si mi mislimo."³⁶

V drugi polovici sedemdesetih let se pojavljajo članki o židovskih beguncih, ki se začno zaradi različnih izgrediv razseljevati. Novembra 1877 se je preko Ljubljane peljalo "več židovskih begunov, ki so jih Bolgari izgnali iz mest osvobojenih po Rusih,"³⁷ kot je pisal Slovenec. V navedenem primeru je šlo za dogodek, ki je bil posledica rusko-turške vojne. Slovenec je za razliko od dunajskih "židovskih" časopisov, ki so zagnali velik hrup, dodal, kot je bilo običajno pri zapisih o pregonih Židov, da so pač sami krivi zaradi svojega predhodnega ravnanja in značaja. Tovrstne migracije, predvsem v zunajevropske kraje (Bližnji vzhod, Amerika in drugo), dosežejo vrh v osemdesetih letih kot posledica izgrediv v Rusiji, ki so v slovenskih časopisih precej odmevni. Že v drugi polovici sedemdesetih let začno slovenski časopisi pisati o židovskih željah po naselitvi na Bližnjem vzhodu. Slovenski narod je februarja 1877 po dunajskem Vaterlandu povzel novico, da "Judje ponujajo 80 milijonov goldinarjev Turkom, da bi jim odstopili Palestino."³⁸ Slovenec junija 1878 v članku z naslovom "Palestina za Jude" poroča o madžarskem zastopniku, ki je s svojimi družabniki svetoval, "naj se v zvezi z vzhodnim vprašanjem reši stvar židovska tako, da se ustanovi zopet država izraelska bodisi kot samoupravna pod vrhovnim gospodstvom Porte, bodisi kot samostalna judovska država v Palestini, ktera bi se v to svrhu primerno morala povečati." K zapisu je Slovenec dodal komentar: "Na zdravje vsem judom, kteri naj seboj pobero, če ne vseh vsaj dokaj naših liberaluhov in naj se jim država poveča proti vzhodu dokler že koli!"³⁹ Zanimivo je, da so idejo o ustanovitvi judovske države antisemiti podprli, saj bi to pomenilo prostovoljno

³⁴ Slovenski narod III, 10.11. 1870, št. 131; navedeno po Josip Jurčič: Zbrano delo, 10. knjiga. Ljubljana 1982, str. 213.

³⁵ Josip Stritar: Zbrano delo, 6. knjiga. Ljubljana 1955, str. 356.

³⁶ Prav tam, str. 405-406.

³⁷ Slovenec V, 3.11. 1877, št. 123.

³⁸ Slovenski narod X, 4.2. 1877, št. 27.

³⁹ Slovenec VI, 4.6. 1878, št. 61.

izselitev Židov v nekakšen evropski oziroma svetovni geto, na daljnem obrobju Evrope. Tako so v letu 1878 slovenski časopisi poročali o nastopih poslanca G. Istoczyja, ki je na ta način reševal Evropo pred Židi. Istoczy je predlagal: "(...) kadar se bode orijentalno vprašanje končno uravnavalo, naj se tudi judovsko kraljestvo, ki je bilo pred 1800 leti razdejano, zopet ustanovi, naj se Palestina poveča in judom izroči, da se bodo judje tam zbrali, ki zdaj evropske narode v razvoju zavirajo." Po mnenju Istoczyja, ki je bil v osemdesetih letih na čelu antisemitskega gibanja, ki je zajelo Ogrsko, bi za Madžarsko in Evropo zelo "koristno stvar naredili, kar so sploh kedaj, ko bi se jim posrečilo Evropo rešiti od judov - a judje sami nečejo svoje samostalne države, ker se jim pri odiranju družih narodov bolje godi."⁴⁰ Teden kasneje je Slovenski narod pisal, da so nekateri Židi poslali Istoczyju telegram, v katerem izražajo navdušenje za njegov predlog. Po pisanju Slovenskega naroda naj bi v telegramu zapisali, da so "pripravljeni takoj odpotovati" in da naj se jim "pridobi nižano vožnjo do tja". Slovenski narod je ob telegramu zapisal, da se "razume, da se Abrahamovci norca delajo, ker ko bi bilo treba iti, ne spravi jih nihče iz Evrope."⁴¹ Žide je v Palestino pošiljal tudi Josip Vošnjak v svojih spominih v dobro znanem odlomku o židovstvu: "Tačas sem postal antisemit in ostal dosihmal, prepričan, da so semitje prava pokora za vse narode in vredni da bi se vsi poslali nazaj v Palestino."⁴² Slovenec je pod naslovom "Judje hočejo potegniti v Palestino" pisal o društvu, ki se je ustanovilo v Frankfurtu z namenom, da pridobi zemljišča v Palestini ter jih oddaja samo Židom. Podobno kot Slovenski narod tudi Slovenec ne verjame, da bo omenjena selitev uspela. V tem duhu še zapiše, da "menda za njih ne bo ta kšeft. Saj pravi njih talmud: Vloži sto penězov v kupčijo in jel boš meso pa vino bodeš pil; vloži jih pa v polje ali v kmetijo in še zelja se ne naješ."⁴³

V osemdesetih letih so se želje po novi državi povečale med preganjanimi ruskimi Židi, ki so bežali pred pogromi, in na drugi strani med ruskimi množicami in vladnimi krogi, ki so v izselitvi Židov videli rešitev svojih problemov. Zaradi pogromov v prvi polovici osemdesetih let je veliko število Židov pribežalo v Evropo, kar je bil razlog za velik porast naperjenosti proti Židom tudi drugje v Evropi. Pri tem Avstro-Ogrska nikakor ni bila izjema. Rusko preganjanje Židov je bilo velika vzpodbuda za porast sionističnega gibanja. Sionizem kot odziv na rusko preganjanje se je izrazito pokazal v začetku devetdesetih let. V skladu s povečano aktivnostjo na tem področju se poveča tudi število zapisov v časopisih. Vedno več je poročil, ne samo o željah, ampak tudi o kupovanju zemlje in naseljevanju Židov.

V zvezi z ruskimi Židi je posebej odmevala akcija barona Hirscha in njegove družbe, ki je načrtovala izselitev 300.000 Židov letno, pod pogojem da ruska vlada ustavi preganjanje, Hirschu pa da čas, da izselitev izpelje. Slovenski narod

⁴⁰ Slovenski narod XI, 15.6. 1878, št. 136.

⁴¹ Slovenski narod XI, 22.6. 1878, št. 141.

⁴² Josip Vošnjak: Spomini. Ljubljana 1982, str. 44.

⁴³ Slovenec VI, 24.12. 1878, št. 142.

je Hirschev načrt podprl: "(...) če je ruska vlada sklenila iznebiti se židov, naj da Hirschevi družbi čas, da izvede svoj načrt" in židovsko vprašanje se utegne rešiti v obojestransko korist.⁴⁴ Slovanski svet je leta 1892 sporočal, da je rusko ministrstvo podprlo oziroma bo "po mogočnosti olajševalo to izseljevanje" in tudi pristalo na to, da bo dajalo brezplačno dokumente in oproščalo Žide od vojaške dolžnosti.⁴⁵ Kot cilj selitve je bila predvidena predvsem Južna Amerika, in sicer Argentina, in tudi Severna Amerika. Slovanski svet je ob neki priliki Argentino imenoval "obljubljeno Hirschevo deželo" in pri tem omenil tudi slovenske dežele: "Slovenske dežele bile so doslej še kolikor toliko varne pred Židi. Toda gorje nam, kedar se nasele Židje med nami v takej množici, kakor med našimi gališkimi in bukovinskimi slovanskimi brati, kjer pač kristijani uže težko pričakujejo novega Mojzesa, ki bi odpeljal izvoljeno ljudstvo v obljubljeno Hirschevo deželo, t.j. argentinsko republiko v Ameriki. Toda kakor je videti, naši avstrijski Židje še ne menijo tako kmalo zapustiti naših bratov."⁴⁶ Po podatkih slovenskih časopisov naj bi se v letu 1892 izselilo iz Rusije 25.000 Židov, kar je bilo mnogo manj, kot se je načrtovalo. Spomladi istega leta je Slovenec poročal, da kljub mnogim milijonom, ki jih je baron Hirsch porabil za svoj projekt, židovske naselbine v Argentini ne uspevajo. Slovenec ugotavlja, da je "ves denar proč vržen", kajti "ruski židje so se pokazali tako sprideni ljudje, da jih ni moči naučiti reda. Pred vsem se nečejo poprijeti nobenega dela, vodstvo kolonij ni vsega potrebnega postorilo za primerno nastanjenje ljudij." Slovenec je zaključil, da so Židje "nevarni javnemu redu" in da je "sedaj tudi jasno zakaj Rusija iztirava žide" in da se je tudi Hirsch "baje že sam prepričal, da s kolonijami ne bode nič."⁴⁷ Slovenski časopisi pišejo o dejavnosti različnih židovskih društev, ki so pomagala Židom pri selitvah in nakupih zemlje. Tako zasledimo poročila o židovskem podpornem društvu iz San Franciscu, ki je zbiralo denar za nakup zemljišč za pregnane ruske Žide v Mehiki.⁴⁸ Podobno je židovsko društvo v Londonu, po pisanju Slovenskega naroda, razpravljalo o naseljevanju Židov v Palestini. Rabin S. Singer je ob tej priliki predlagal, da se odpošlje peticija lordu Rothschildu, "ki naj bi storil potrebne korake, da se omogoči izseljevanje židov iz Rusije v Palestino."⁴⁹ V začetku devetdesetih let časopisi pišejo o tem, da turški konzulat vsakodnevno odobri po sto potnih listov Židom, ki se želijo naseliti v Palestini. V letu 1891 se je posebej širilo naseljevanje Židov iz Odese, Kišneva in drugih židovskih središč v Besarabiji. Po časopisnih poročilih so se selili predvsem premožnejši, tako da je Slovenski narod zapisal, "da bodo kmalu ostali samo najbolj revni, ki se ne morejo nikamor ganiti."⁵⁰ Številna poročila v slovenskih časopisih o naseljevanju ruskih Židov v Palestini so bila zelo

⁴⁴ Slovenski narod XXIV, 27.5. 1891, št. 118.

⁴⁵ Slovanski svet V, 10.7. 1892, št. 13.

⁴⁶ Slovanski svet IV, 10.10. 1891, št. 19.

⁴⁷ Slovenec XX, 25.4. 1892, št. 93.

⁴⁸ Slovenski narod XXIV, 16.1. 1891, št. 12.

⁴⁹ Slovenski narod XXIV, 1.6. 1891, št. 121.

⁵⁰ Slovenski narod XXIV, 15.6. 1891, št. 133.

raznovrstna, med seboj nasprotujoča si in nepreverjena. Leta 1892 je Slovenec v kratkem zapisu o Židih v Palestini in izseljevanju iz Rusije sporočil, da je "poprej bilo v Jeruzalemu le kakih 20.000 židov, sedaj jih je pa že blizu 130.000" in da jih pride vsak teden iz Rusije kakih 800 do 1000.⁵¹ Poročajo tudi o načrtih naseljevanja iz Rusije pregnanih Židov v Afriki. O tem je Slovenski narod zapisal, da je list "Hamburger Nachrichten" svaril Žide, naj se ne naseljujejo v Afriki, "posebno ne v Congo - državi, ker neso za tako delo sposobni in bi bila to njih poguba." Židje naj bi bili za kolonije v tropskih krajih manj sposobni "nego kateri koli narod."⁵² Konec leta 1893 pa so prišla v slovenski tisk poročila o izseljencih iz varšavske oklice v angleški južnoafriški "naselbini". Med naseljenci je bilo veliko Židov. Slovenec je pisal, da "zlasti mladi židki uhajajo pred naborom čez mejo."⁵³ Ti Židi naj bi po pisanju Slovenca prodajali žgane pijače naseljencem in s tem kršili zakon angleške vlade, ki je po pisanju Slovenca Židom to prepovedoval. Aretacije, zaporne kazni in spore s policijo je Slovenec komentiral z besedami, da je "videti, da umejo v Afriki bolj temeljito klicati žide k redu, nego v Evropi."⁵⁴ Kot pogoj za uspeh rešitve židovskega vprašanja se pogosto navaja, da ni dovolj, če se Žide le izžene v "izvoljeno deželo", naj si bo v Afriko, Palestino ali Argentino, ampak jih je treba tudi navaditi na stalnost in drugačno delo, najbolje seveda na poljedelsko. To naj bi bilo izredno težko, saj naj bi bili Židje zajedalci, ki ne morejo živeti brez drugih narodov.

Za zaključek si pogledjmo, katere ukrepe proti Židom in njihovem naseljevanju svetujejo časopisi obravnavane dobe. Čeprav je Janez Trdina v svojih zapiskih zabeležil mnenje nekega uradnika, da bi ljudje Jude "kadar bi se napili brez dvombe strašno nabijali,"⁵⁵ pa slovenski časopisi ne poročajo o nasilnih protizidovskih izgrediv. Izjema je dogodek v Halozah, kjer je skupina kmetov napadla nekega Žida. V poročilu iz celjskega sodišča oktobra 1883 je bil govor o "ustajnikih", od katerih je bil eden obsojen na dve leti, ostali pa na nekaj mesecev zapora zaradi sodelovanja v nemirih.⁵⁶ Dogodek je v razpravi "Socijalni problem in kmetjski stan" na svoj način opisal tudi Josip Vošnjak: "Ko so leta 1882. na Hrvatskem kmetje v nekaterih krajih blizu štajerske meje udarili na židove, se je tudi na slovenskem Štajerskem tam, kjer so se naselili židovje, nekaj nemir pokazal med ljudstvom in v župniji sv. Barbare v Halozah prišlo je do izgrediv. Po noči se je zbralo ljudstvo in napalo je hram tamošnjega židovskega barantača. Žandarmi in vojaki so morali priti na obrambo; prijeli so več izgrediv ter jih odgnali v zapor. Tedaj je kričala židovka, žena zadetega barantača: 'Če bom še tri leta tukaj, orala bom s kristjani in ne z voli.' In v svoji besnosti je pljunila v obraz uklenjenim kristjanom. Tacih besed si je treba

⁵¹ Slovenec XX, 7.5. 1892, št. 104.

⁵² Slovenski narod XXIV, 18.6. 1891, št. 136.

⁵³ Slovenec XXI, 22.12. 1893, št. 293.

⁵⁴ Prav tam.

⁵⁵ Zapiski Janeza Trdine iz obdobja 1870 - 1879, Podobe prednikov, 1. knjiga, Ljubljana 1987, str. 77 (Trdinove oznake 33/179).

⁵⁶ Slovenec XI, 19.10. 1883, št. 156.

zapomniti, kajti iz njih lahko sodimo, kaj si domišljejo židovi in kako se nam bo godilo, če se ne postavi jez proti narastajoči njih sili. V plug nas seveda ne bodo upregli, pa uklenili nas bodo v verige svojega kapitalizma, kakor so to že dosegli pri delavcih in mnogih obrtnikih, zlasti na Ogerskem in Hrvatskem, deloma pa tudi v Avstriji in Nemčiji.⁵⁷

Slovenski časopisi kot najpogostejše in zaželene ukrepe proti Židom svetujejo omejitve oziroma popolno prepoved naseljevanja. Pogoste so zahteve po omejevalni zakonodaji: od zakonske prepovedi oderuštva, po zgledu proti-oderuških zakonov v Galiciji, do popolne prepovedi krošnjarstva. Krščanska vera se pogosto razume kot najboljša podlaga za boj proti židovstvu in kot jez pred širjenjem židovskega vpliva. Kot pomembna ovira židovski dejavnosti in s tem naseljevanju se razume tudi ustanavljanje zadrug. Najpogosteje pa časopisi odsvetujejo kupovanje in prodajanje Židom (nekakšna protižidovska varianta v drugi polovici 19. stoletja popularnega izreka "Svoji k svojim"). Pisec članka v Slovenecu je ogorčen zaradi odpiranja nekaterih trgovin v nedeljo in zapiše, da so "Kranjce od nekod javno pohvalili, da z nenarodnimi obrtniki ravnamo po kranjsko t.j. da pri njih ne kupujemo."⁵⁸ Kako se je bojkot obnesel v praksi, časopisi večinoma ne poročajo. Osemnajst let kasneje Slovenec v članku o židovstvu govori o slabi navadi, da "rajši kupujemo pri židih, nego pri kristjanih."⁵⁹ Pri tem se revnejšim prebivalcem kupovanje pri Židih ne zameri toliko kot bogatejšim. Židje so namreč prodajali predvsem cenejše, industrijsko blago. Tu velja dodati, da pozivi k "nekupovanju" niso bili neka slovenska značilnost, ampak so obstajala drugje v Avstro-Ogrski celo društva proti kupovanju pri Židih. O ustanovitvi takšnega društva, "katerega udje so se zavezali, da po nobeni ceni ne bodo kupovali pri židih,"⁶⁰ je septembra 1874 povzemajoč po nemškem časopisu poročal Slovenec.

Članki in svarila pred židovskim naseljevanjem in širjenjem njihovega vpliva pričajo o obstoju obilice predsodkov in splošnem negativnem odnosu do Židov. V slovenski predstavi, ki se ne razlikuje bistveno od srednjeevropskih modelov, je Žid prisposoda za različne negativne lastnosti in krivec za negativne procese v sodobnem času. Po mnenju slovenskih časopisov je Žid tujec in brezdomovinec. S svojim oderuštvom in ostalimi lastnostmi je po prevladujočem mnenju časopisov škodljiv za vsak narod, med katerega se naseli in kot tak je na Slovenskem nezaželen.

⁵⁷ Josip Vošnjak: *Socijalni problem in kmetski stan*. Letopis matice slovenske 1885, str. 8.

⁵⁸ Slovenec III, 17.6. 1875, št. 70.

⁵⁹ Slovenec XXI, 7.8. 1893, št. 179

⁶⁰ Slovenec II, 1.9. 1874, št. 103.

Marko Štepec

THE FEAR OF JEWISH IMMIGRATION

S u m m a r y

The Constitution and subsequent legal amendments during the 1860's brought equality to all citizens and thereby formally abolished certain limitations regarding the Jews and their rights. They were allowed to freely immigrate as well as to purchase land and immoveables. This caused a reaction in the Slovenian newspapers and prejudice against the Jews intensified. The newspapers closely monitored Jewish immigration in the Slovenian provinces quoting the old Carniolan and Styrian provincial rights of their deportation and bans on their immigration and peddling outside the trade fair season. The reports listed the alleged negative attributes of the Jews and the deleterious influence their presence was supposed to have on the host nation. The papers were also closely monitoring Jewish immigration and influence among other Slavs, especially the Czechs. The Jews allegedly had an extremely harmful influence on economic stability, science, morality and the arts. The Slovenian press dedicated special attention to the spread of Jewish influence on the theatre. There were frequent criticisms of the "Jewish art" in Vienna. Following upheavals and pogroms, a mass emigration started to countries outside Europe. The idea of a Jewish state had begun to emerge, as well as the very beginnings of the Sionist Movement, both of which provoked reactions in the Slovenian press. Slovenian anti-semitist writers supported the formation of Jewish colonies with a view to creating some kind of world ghetto and the Jews leaving Europe. These writers dedicated great attention to such colonies although most of them did not consider them to be an effective solution. The negative characteristics attributed to the Jews, especially usury, were believed to be obstacles to their independent life. However, despite the existing prejudices and anti-semitism in Slovenia, there were no anti-Jewish incidents other than verbal. The newspapers did not approve of violent action but suggested other measures against the Jews, such as the boycotting of their products, the foundation of cooperatives and the strengthening of Christianity. The articles dealing with the topic of the Jewish immigration were interesting for the variety of prejudices which were common throughout the whole of Mid-Europe.